

Igazat akart alkotni Hornyik Miklós halálhírére

„Olyan erővel volt író, olyan felelősségérzettel, úgy vállalta a szerepet, mint aki tudja, hogy egyetlen példányban él csak a földön, és feladatát senki sem végezheti el helyette.” (Márai Sándor: *Kosztolányi meghalt, 1936**)

Úgy emlékszem, körülbelül abban az időben kezdem olvasni az újvidéki *Képes Ifjúság* hetilapot, amikor Hornyik Miklós a főszerkesztője lett. Persze, ezt akkor még nem tudhattam, nem is érdekelt különösebben, de szerettem olvasni a lapot, és amúgy is sokat olvastam. Így végül én is az Újvidéki Egyetem Magyar Tanszékének hallgatója lettem, amikor már Hornyik Miklós (aki szintén ott végzett) neve ismert volt a hallgatók között. *Szabálytalan napló* című könyve épp abban az évben (1981-ben) jelent meg, amikor én megszereztem a diplomámat. Mindezt csak annak érzékeltetésére írtam, hogy több mint négy évtizede olvasom az írásait, és most nem tudom elhinni, hogy írásai végére odakerült az utolsó pont!

Márai Kosztolányi halálára írt cikkének egy mondatát idéztem (úgy tudom, mindkettőjüket nagyon szerette), de talán még többet is találunk ebből az írásból, amely öszszecseng Hornyik Miklós életútjával: „író volt, egy kétségbeesett korban, amely a halálfélelem feszültségében él, egy korban, amely a szellem emberét csak eltűri, talán megbocsát neki, de nem figyel többé igazán reá. Magyar író volt, s egyszer, már betegen és csüggedten azt mondta: »A magyar író Trianonba hal bele.«”

Hornyik Miklós a „halálfélelem” időszakában született Újvidéken, születése csak pár hónappal előzte meg azt az időszakot, amikor a Délvidéken a „felszabadító” partizánok tervszerűen irtották a magyarokat. Lehet, hogy ez is közrejátszott abban, hogy egész életében foglalkoztatta a magyar sorskérdés és a magyar kisebbségi léthelyzet. Visszatérve Márai Kosztolányi-cikkéhez, Trianon Hornyik Miklóst is foglalkoztatta, a Trianon után kisebbségbe került délvidéki – ahogy később nevezték – jugoszláviai magyarság sorsa, kultúrája.

Kutatásait a jugoszláviai magyar irodalom kialakulásában középponti szerepet játszó jugoszláviai magyar sajtó 1920-ban indult első lapjának, a *Délbácskának* (1920–1929) a feldolgozásával kezdte, majd a újvidé-

ki *Reggeli Újság* napilap irodalmi mellékletének, a *Mi Irodalmunk* történetének megírásával és repertóriumának elkészítésével folytatta. (Mindkettő megjelent, A Délbácska története (1920–1929) (Újvidék, 1985) és A Mi Irodalmunk (1931–1933) (Újvidék, 1986). És folytatta egy életen át, mert erről a két világháború közötti korszakról jelentek meg írásai a 2002-ben kiadott *Határsértés* című könyvében, de a 2009-ben megjelent, Kosztolányi verssoraival indított, *Meghasonlásunk története* – alcíme szerint *Délvidéki könyvében* – is tudott erről újat mondani. Ez a könyv egy összegezés szűkebb hazánk, a Délvidék sorsáról, a „körülzárva” élő délvidéki magyarokról, tragikus történelmünkről, kultúránkról, a „hajlékteremtésről”, mindazokról, akik ennek tevékeny részesei voltak. Az egész könyv írójának felelősségérzetét, vállalt szerepét tükrözi: célja az igazság keresése, a félreértések eloszlatása, a csúsztatások, félre- és belemagyarázások tisztázása, amelyekre sajnos, igen sok példa akadt az elmúlt évtizedek alatt a Délvidéken (is). Események, helyzetek, történések hátterét fedi fel, mindezt alaposan alátámasztva, indokolva és ellenőrizhetően, szerzője pedig mindig egyértelműen foglal állást, kimondja a véleményét ebben a Délvidék történetének bemutatásához nélkülözhetetlen könyvben.

Hornyik Miklós óriási ismeretanyag birtokában volt: félelmetes volt a tájékozottsága, mindenhez hozzá tudott szólni, mindenhez hozzá tudott valamit adni. Természetesen mindenekelőtt az irodalom volt a területe, legyen az magyar, délvidéki magyar vagy világirodalom. Maradjunk most még a délvidéki irodalomnál és a *Délvidéki könyvnél*, a *Meghasonlásunk történeténél*, amelynek utószavában Sturm László azt írta „Hornyik Miklós bennfentes kortársa az egész délvidéki magyar irodalomnak. Születését, eszmélkedését mindössze egy nemzedéknyi idő választja el a déli részek és írásbeliségük kényszerű elszakadásától, így a kezdeteket illetően is eleven hagyományra figyelhetett. Figyelt hát, utánajárt a régi dolgoknak, az újaknak meg – szerkesztőként, »írástevőként« – cselekvő részesévé lett. Mint koronatanú írhatta meg tehát a délvidéki magyar irodalom majd kilenc évtizedes történetét.”

* Márai Sándor: *Kosztolányi meghalt, Újság, 1936. november 4.* (Márai Sándor: *Írók, költők, irodalom. Helikon Kiadó, 2003*)

A *Révai Új Lexikona* délvidéki szakszerkesztőjeként ezt én is így láttam: ezért kértem fel Hornyik Miklóst 2002-ben, hogy írja meg a lexikonba a jugoszláviai magyar irodalom történetét, amelynek hosszabb változata ebben az említett könyvben is olvasható. Irodalomtörténetében mindenki a helyére kerül: véleménye határozott, tárgyilagos, érvekkel alátámasztott. Az irodalmat, a műveket nem elvonatkoztatva vizsgálja, ezért egy-egy íróról, költőről, vagy akár egy műről szóló írásában is benne van a társadalmi háttér és a nemzetiségi léthelyzet; a komplexitásnak, az összefüggések feltárásának igényével közelíti meg az irodalmi és az egyéb kérdéseket is. Feltárás, rendszerezés, összegezés – így készülhetett el válogatásában a *Jugoszláviai magyar művelődéstörténet*, a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézetének kiadásában, Újvidéken, 1984-ben.

De Hornyik Miklós nemcsak a délvidéki irodalomnak, hanem a magyar irodalomnak is „bennfentes kortársa” volt: két kiadásban is megjelentek interjúi a legkiválóbb magyar írókkal, Füst Milánnal, Déry Tiborral, Weöres Sándorral, Örkény Istvánnal, Pilinszky Jánossal, Németh Lászlóval, Illyés Gyulával, Mészöly Miklóssal és Ottlik Gézával, amelyek az irodalomtörténet szempontjából ma már megkerülhetetlenek. 1967 és 1969 között készültek ezek az interjúk (kivéve az Ottlik-interjút), amelyekben Hornyik kiválóan kérdezett, mindig tudta, mit és mikor kérdezzen, tudott egyenrangú partnerként beszélgetni az interjúalanyokkal, mert a legapróbb részletekig ismerte műveiket, munkásságukat. Az irodalomkritikus alapos elméleti és irodalomtörténeti felkészültségét mutatják a *Fénykörben* című könyvének esszéi, tollrajzai és beszélgetései is (amelyekben megjelenik, többek között, Petőfi Sándor, Csáth Géza, Kassák Lajos, Heltai Jenő, Márai Sándor, Tamási Áron, József Attila, Mészöly Miklós, Weöres Sándor, Füst Milán, Örkény István, Németh László, Konrád György, Kodolányi Gyula). Az Ottlik-interjú folytatásaként egy monográfiát is tervezett, amely már nem készülhetett el, helyette született meg a *Scott kapitány utolsó feljegyzése* című könyve: „E vázlatkönyvet a magam vigasztalására állítottam össze Ottlik Géza személyét, s műveit idéző régi–új írásaimból, néhány dokumentumból, Ottlik leveleiből és gyorsjegyzeteiből, annak szorongató tudatában, hogy már aligha készülök el róla szóló, évekig tervezett, s a feladat nagysága miatt egyre csak halogatott munkámmal.” Délvidéki írókkal is készített interjúkat, pl. Varga Zoltánnal, Ladik Katalinnal, Tolnai Ottóval, Domonkos Istvánnal, Végel Lászlóval, Gion Nándorral, Deák Ferencsel, Böndör Pállal, Németh Istvánnal, Bányai Jánossal, Pap Józseffel, Csuka Zoltánnal. Kérdésfeltevéseit, beszélgetéseit mindig a tőle szokásos könnyedség, természetesség és az elmaradhatatlan humor jellemezte.

Igen, a humor, különösen az irónia szinte állandóan jelen van Hornyik Miklós írásaiban, ugyanakkor ezek a

vele való beszélgetésekből sem hiányozhattak. Lexikon-szerkesztőként háromszor írtam Hornyik Miklósról, ezek közül az egyik a 2001-ben megjelent *Humorlexikon* szócikke volt: nem véletlenül, ugyanis az első általa szerkesztett könyv egy antológia volt, *A merülő fullantó* (válogatás a jugoszláviai magyar száraz humorból, Újvidék, 1977). De írt, állított össze satirikus kabarét is, amelyet 1986-ban adott elő az Újvidéki Színház, *Kicsi az ól, nagy a dísző* címmel. A harmadik ebbe a műfajba tartozó könyve igazi telitalálat, egyedülálló a magyar irodalomban és a délvidékiben is: ez az *Angol pázsit*, alcíme szerint *Balkáni néprajzi kalauz*.

Humora, pozitív világlátása, optimizmusa segítette leküzdenie a nehéz helyzeteket. Természetesen ismertem őt egyetemista koromtól, de személyes, talán mondhatom, baráti kapcsolatba már csak Budapesten kerültünk. Ha nem tűnne szerénytelenségnek, azt mondanám, hogy bizonyos szempontból hasonló életutat jártunk be: indokolatlanul és jogtalanul felmondást kapott munkahelyén, a Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézetében (ezt én is elmondhatom, csak engem egy középiskolából menesztettek), de ezek olyan felmondások voltak, amelyek hosszan tartó következményekkel jártak. Az 1991-ben kitört délszláv háború kényszerítő körülményeinek hatására mindketten Budapestre költöztünk, ő már természetesen komoly szakmai múlttal és művekkel, én csak egy megvédett magiszteri dolgozattal, néhány írással és lefordított könyvvel. A délvidéki magyarok sorsát meghatározó délszláv háború kitörése óta állandóan napirenden levő kényes kérdés, a „mi volt a nehezebb, maradni vagy elmenni?” egyformán érintett mindkettőnket. Voltak és (sajnos) vannak olyan jelentős pozíciókat betöltő személyek, akik a délvidéki magyarság soraiból teljesen indokolatlanul kirekesztenék azokat, akik elmentek, ezt időnként vele is éreztették, holott korunkban ez már pusztán helymeghatározás, a lényeges az, hogy ki mit és hogyan csinál, hogyan érez és hogyan viszonyul egy közösséghez.

Irodalmi rendezvényeken sokszor találkoztunk, majd kialakult egy személyes kapcsolat is, hogy mikor, arra már nem emlékszem pontosan, amikor először írtam róla, akkor már biztosan. Fantasztikusan sokat tudott, de ezt sohasem éreztette a másikkal, szerény volt, igazi úriember, a szó legnemesebb értelmében; ahogy őt is egyenrangú partnerként kezelték híres magyar íróink, ő is egyenrangú beszélgetőtárs volt, sohasem élt vissza szellemi fölényével, ugyanakkor nem fukarkodott az elismeréssel sem, ha úgy érezte, hogy az a másikat megilleti, hogy valamit jobban tud. Mindenről tudott és szeretett is beszélni, de éppúgy meg is tudta hallgatni a másikat; a *Délvidéki Magyar Képzőművészeti Lexikon* kiadását megelőző viszontagságos eseményekkel kapcsolatban sokszor hallgattam meg a véleményét, és nagyon sokat

jelentett értő biztatása, hogy ne hagyjam abba a munkát. Az is állandó kapocs volt közöttünk, hogy ugyanaz a kiadó, amely végül a *Délvidéki Magyar Képzőművészeti Lexikont* kiadta, az eddig már többször emlegetett könyvének *A meghasonlásunk történetének* is a kiadója volt.

Elkeserítő volt, amikor megtudtuk, hogy beteg, de bizakodtunk, hogy talán mégis sikerül leküzdenie, talán nem következik be a legrosszabb... Erről csak egy-két mondatot mondott időnként, csak annyit, hogy most egy ideig ne hívjam, majd ő jelentkezik. És jelentkezett is egy idő után, és próbált ugyanolyan lenni, mint előtte, ugyanúgy a nemzeti sorskérdések, a jövő, a délvidéki magyarok helyzete, az irodalom foglalkoztatta, időnként azonban éreztem, hogy mintha búcsúzna... Ekkor jelent meg *A szétagolt ország* című kis könyve, 2011 júniusában, ezzel búcsúzott a barátaitól. Az utóbbi néhány év-

ben sokszor a férjem (akit – műszaki végzettsége folytán – az irodalom nem hivatásszerűen érdekel) is eljött a könyvbemutatóira, díjátadásra vagy éppen hozzájuk, a lakásukra, mert ő is rendkívül nagyra tartotta, Miklós pedig a szokásos humorával azt mondta nekem, most már érti, miért tudtam én annyi mindent megírni, „ilyen fantasztikus férj mellett könnyű”, és mint szinte mindenben, ebben is igaza volt.

A délvidéki magyarságnak, a magyar nemzet egészének, a magyar irodalomnak óriási veszteséget jelentő távozását csak hátrahagyott könyveiben, írásaiban megfogalmazott, tévéműsorokban, nyilatkozataiban elmondott gondolatai enyhíthetik.

Máraival és Kosztolányival kezdtem, velük is fejezem be: Márai írta Kosztolányiról, ezt elmondhatjuk Miklósról is: „Nem akart »hatalmasat« alkotni; igazat akart alkotni.”

A budapesti 2006. évi könyvhéten - jobbról: Hornyik Miklós, Tari István, Gubás Ágota, Gubás Jenő

A 2011. évi könyvhéten utolsó könyvének dedikálása Domonkos László és Szentesi Zöldi László társaságában